

**A HÁTTÉR TÁRSASÁG VÉLEMÉNYE
A BŰNCSELEKMÉNYEK ÁLDOZATAINAK JOGAIRA,
TÁMOGATÁSÁRA ÉS VÉDELMERE VONATKOZÓ
MINIMUMSZABÁLYOK MEGÁLLAPÍTÁSÁRÓL
SZÓLÓ ELŐTERJESZTÉSRŐL**

2015. június 3.



A Háttér Társaság áttekintette a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról szóló előterjesztést. Üdvözljük, hogy az irányelv előírásainak megfelelően a magyar jogrendben is megjelenik a „különleges bánásmódot igénylő sértettek” fogalma, ugyanakkor a fogalom meghatározása nem kellően konkrét, így a jogalkalmazók nem kapnak kellő iránymutatást annak alkalmazásához. További problémát jelent, hogy a tervezett szabályozásból hiányoznak az egyéni értékeléshez kapcsolódó garanciák. Az előterjesztés továbbra sem biztosítaná a pszichológiai segítségnyújtást az áldozatsegítő szolgálat alapszolgáltatásainak részeként, illetve nem biztosítana pártfogó ügyvédi képviselőt a nyomozati és vádemelési szakban. Nem felel meg az irányelv rendelkezéseinek és a leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, queer és interszexuális (LMBTQI) áldozatok szükségleteinek sokszor ellentmond a sértettel azonos nemű kihallgató előírása. Teljesen kimaradnak a jogszabályból a speciálisan felkészített nyomozók általi kihallgatásra, illetve a kihallgatások számának minimalizására vonatkozó rendelkezések.

Az itt megfogalmazott javaslatok jelentős része a Háttér Társaság *A homofób és transzfób gyűlölet-bűncselekmény áldozatok szükségleteinek figyelembe vétele - a bűnüldöző szervek tudatosságának növelése* című, az Európai Bizottság által finanszírozott nemzetközi projekt keretében készített jelentés¹ alapszik. A jelentés részletesen vizsgálja a hazai jogszabályok és joggyakorlat megfelelését a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek. A jelentés összeállítása során elsősorban a gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak, illetve az LMBTQI áldozatoknak a szempontjából vizsgáltuk a hazai jogi környezetet. A jelentésben 24 ajánlást fogalmazunk meg, ezek közül 9 vonatkozik csak a törvényi szintű szabályozásra, az ajánlások többi része alacsonyabb szintű jogszabályok, illetve az érintett állami szervek gyakorlatának megváltoztatására irányulnak. Jelen véleményünkben csak az előterjesztés által nem vagy nem megfelelően kezelt, törvényi szintű szabályozást igénylő ajánlásainkra térünk ki. Fontosnak tartjuk ugyanakkor, hogy a civil szervezetek az alacsonyabb szintű jogszabályok kidolgozásába is bevonásra kerüljenek.

Az ajánlások másik forrása a Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoportnak az új büntetőeljárási kódex kapcsán készített véleménye,² amely a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos hazai eljárások tapasztalataira építve fogalmazott meg ajánlásokat a jogalkotó számára.

¹ Háttér Társaság (2015): *A bűncselekmények LMBT áldozatainak védelme. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU számú, a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló irányelvnek végrehajtása. Magyarország.* Elérhető: <http://www.hatter.hu/kiadvanyaink/a-buncselekmények-lmbt-aldozatainak-vedelme>

² Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (2015): *A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport javaslatai a gyűlölet-bűncselekmény áldozatok szükségleteinek fokozottabb figyelembe vételére az új büntetőeljárási kódexben.* Elérhető: http://gyuloletellen.hu/sites/default/files/gyem_be_2015jun.pdf

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓDOT IGÉNYLŐ SÉRTETTEK

Az előterjesztés a „különleges bánásmódot igénylő sértett” alatt olyan sértettet ért, aki a személyiségét és életviszonyait jellemző tényekre és körülményekre, a bűncselekmény jellegére vagy az elkövetés körülményeire tekintettel a büntetőeljárásban sajátos szükségletekkel rendelkezik. A meghatározásban az irányelvben szereplő három szempont (személyes jellemzők, bűncselekmény jellege, elkövetés körülményei) megjelenik, ugyanakkor a meghatározás teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy az irányelv példálózó felsorolással teszi egyértelművé, melyek azok a személyes jellemzők (életkor, a nem, a nemi identitás vagy annak kifejezése, a faj/etnikum, a vallás, a szexuális irányultság, az egészségi állapot, a fogyatékoság, a kommunikációs nehézség, az állampolgárság és a tartózkodásra való jogosultság (Rec. 56)), illetve bűncselekmények (terrorizmus, szervezett bűnözés, emberkereskedelem, nemi alapú erőszak, hozzátartozók közötti erőszak, szexuális erőszak és kizsákmányolás, gyűlölet-bűncselekmények), amelyek esetén a különleges bánásmód indokolt. Ezen konkrétumok mellőzése esetén a jogalkalmazók nem kapnak kellő iránymutatás arra, mely tényezőket vegyék figyelembe a különleges bánásmódot igénylő sértetté minősítés során. Elvben lehetőség lenne ezen példálózó felsorolás alacsonyabb szintű jogszabályban rögzítésére, az alábbi adatvédelmi szempontok miatt ezzel a megoldással ugyanakkor nem tudunk egyetérteni.

A különleges bánásmódot megalapozó, a sértett személyiségére és életviszonyaira jellemző tények egy része, amelyet az eljáró hatóságoknak figyelembe kell venniük eljárásaik során, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény alapján különleges személyes adatnak minősül (faji, nemzetiségi hovatartozásra, vallásra, szexuális életre, egészségi állapotra vonatkozó adatok). A vonatkozó törvényi előírás (2011. évi CXII. törvény 5. § (2) b)) alapján ilyen adatokat hatóságok csak akkor kezelhetnek, ha azt törvény írja elő. Ahhoz tehát, hogy a különleges bánásmódot megalapozó személyes adatokat a hatóságok kezelhessék, a büntetőeljárás kódexnek kifejezetten fel kell hatalmaznia a nyomozó hatóságot, az ügyészséget és a bíróságot ezen adatok kezelésére.

A sértett személyes jellemzőire vonatkozó adatok érzékeny jellegére tekintettel ugyanakkor indokolt előírni, hogy ezen adatokat a büntetőeljárás más irataitól minden esetben elkülönülten kezeljék, ahhoz a terhelt és a védő ne férhessenek hozzá. A sértettek privát szférájának védelme érdekében annak törvényi szintű rögzítése is szükséges, hogy a különleges személyes adatra vonatkozó kérdésekre a sértett nem köteles válaszolni.

Az irányelv nem egyszerűen csak bevezeti a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozat fogalmát, de egy egyéni értékelés elvégzését írja elő valamennyi áldozat esetében (22. cikk (1)). Az előterjesztés (8. §) a sajátos szükségletek „folyamatos vizsgálatáról” beszél, nyitva hagyva annak kérdését, hogy ki dönt a különleges bánásmódot igénylő sértetté minősítésről, és annak esetleges elutasítása esetén milyen jogorvoslati lehetőségek állnak rendelkezésre. Mivel a különleges bánásmódot igénylő sértett státusz alapvetően befolyásolja a sértett eljárási pozícióját, elfogadhatatlan, hogy e döntéssel kapcsolatban ne legyen lehetőség jogorvoslatra, amely következik az Európai Unió Alapjogi Chartájának hatékony jogorvoslat kötelezettségét előíró 47. cikkéből. A jogorvoslat biztosításának feltétele, hogy a döntésről az érintett hatóságok határozatot hozzanak, amellyel szemben a sértettet jogorvoslati jog illeti meg.

Mindezek alapján javasoljuk, hogy:

- **a különleges bánásmódot igénylő sértett fogalma egészüljön ki az irányelvben szereplő személyes jellemzők és bűncselekmény-típusok példálózó felsorolásával;**
- **a különleges bánásmódot igénylő sértetté minősítésről a hatóságok hozzanak alakszerű határozatot;**
- **a jogszabály hatalmazza fel az érintett állami szerveket az egyéni értékeléshez kapcsolódó különleges személyes adatok kezelésére;**
- **a jogszabály biztosítsa annak lehetőségét, hogy a sértettek megtagadhassák az egyéni értékelésben való részvételt, illetve egyes személyes adatok szolgáltatását;**
- **a jogszabály rendelje el az egyéni értékeléshez kapcsolódó adatok elkülönített, zárt kezelését.**

A KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓDOT IGÉNYLŐ SÉRTETTEK JOGAI

Az irányelv a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok kapcsán számos eljárási sajátosságot ír elő. Ezek egy részét a Be. már ma is ismeri, egy másik részét az előterjesztés kívánja bevezetni. Van azonban az irányelvben számos olyan konkrét előírás, amely még az alapelvek szintjén sem jelenik meg a jelenlegi, sem a tervezett hazai jogszabályokban. A 23. cikk (2) bekezdésének négy pontja közül mindössze az utolsó került megfelelően átültetésre.

A jogszabály így nem biztosítja, hogy az áldozat kihallgatását az e célra kialakított vagy átalakított helyiségekben végzik. A Be. csak „a tizennegyedik életévét be nem töltött személy meghallgatására szolgáló helyiség” fogalmát ismeri. Jogsegélyszolgálatunk praxisában nem egyedülálló eset, hogy a kihallgató szobában a falon olyan képek és szimbólumok (pl. a támadók öltözetén szereplő Nagy-Magyarország) kerültek elhelyezésre, amelyek a sértettek másodlagos viktimizációjához vezetnek. Általánosságban sem tekinthető jó gyakorlatnak, hogy a kihallgatásra nem speciálisan e célra kialakított kihallgató szobákban, hanem a nyomozók irodájában kerül sor, de a különleges bánásmódot igénylő sértettek esetén különösen ügyelni kell arra, hogy a környezet ne tartalmazzon ilyen traumatizáló jeleket.

A jogszabály szintén nem biztosítja, hogy az áldozat kihallgatását erre kiképzett szakemberek révén vagy azok segítségével végezzék (23. cikk (2) a)), valamint hogy az áldozat valamennyi kihallgatását ugyanazon személyek végezzék (23. cikk (2) b)). A Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről szóló 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet szerint a közösség tagja elleni erőszak és közösség elleni uszítás nyomozása megyei hatáskörbe tartozik, így elvben biztosítható, hogy az eljárást speciálisan felkészített nyomozók végezzék, ehhez azonban szükség van arra, hogy a sértett kihallgatását a helyi kapitányságok csak akkor végezzék el, ha arra halaszthatatlan nyomozási cselekményként van szükség. A gyakorlatban ehhez képest sok esetben az egész nyomozást a helyi kapitányság folytatja le a hatásköri szabályok megkerülésével.

Teljesen hiányzik a Be. rendelkezései közül annak kimondása is, hogy törekedni kell rá, hogy a sértetteket minél kevesebbszer kelljen kihallgatni (20. cikk b) pont). A gyakorlatban a hatóságok e szempontot gyakran teljesen figyelmen kívül hagyják. Egy 2012 márciusi életveszélyt okozó homofób bántalmazás sértettjét például a hatóságok ezidáig hat

alkalommal hallgatták ki, úgy hogy az ügy még a bírósági szakba sem ért (BRFK VI. 0160/1701/2013).

Az előterjesztés szerint „ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény (Btk. XIX. Fejezet) vagy a hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni bűncselekmény miatt folytatott eljárásban különleges bánásmódot igénylő sértettet kíván tanúként kihallgatni, akkor a sértettet csak vele azonos nemű személy hallgathatja ki, feltéve hogy ez az eljárás érdekeit nem sérti”. A rendelkezés tehát ilyen esetekben kötelezően előírja az azonos nemű kihallgató alkalmazását, szemben az irányelvnek az áldozat kívánságának figyelembe vételét előíró rendelkezésével („az áldozattal azonos nemű személy végzi, **ha az áldozat úgy kívánja**”, 23. cikk (2) d)). Az előterjesztés abból a feltételezésből indul ki, hogy a szexuális erőszakot, illetve hozzátartozók közötti erőszakot a sértettől eltérő nemű személy követte el, így az elkövetővel azonos nemű személy általi kihallgatása a sértettre traumatizáló hatású lehet. A szexuális erőszak, illetve hozzátartozók közötti erőszak azonban azonos nemű személyek közötti is előfordul, és ezen esetekben kifejezetten a sértettel megegyező nemű kihallgató lehet traumatizáló hatású. Jogsegélyszolgálatunk tapasztalatai alapján a meleg és biszexuális férfi sértettek az esetek jelentős részében a női kihallgatókat preferálják; különösen, ha a kihallgatás során szexuális témákról is szót kell ejteni. Az azonos nemű kihallgató kötelező előírása transznemű sértettek esetén további nehézségeket jelent, hiszen a kihallgatott sértett jogi neme és nemi identitása eltérhet, és ilyen esetben nem egyértelmű, hogy milyen nemű kihallgató minősül vele azonos neműnek. A szabályozásnak álláspontunk szerint a lehető legnagyobb teret kell engednie a sértettek igényeinek figyelembe vételére: vagyis azt kell előírni, hogy a különleges bánásmódot igénylő sértettek megválaszthassák kihallgatójuk nemét. Tekintettel arra, hogy az irányelv minimumszabályokat állapít meg, a sértetteknek nagyobb döntési jogkört biztosító rendelkezés semmiképpen nem mond ellent az irányelv vonatkozó rendelkezésének.

Mindezek alapján javasoljuk, hogy:

- **a jogszabály egészüljön ki a sértettek minél kevesebbszeri kihallgatására vonatkozó alapelvvel;**
- **a jogszabály egészüljön ki a speciálisan felkészített nyomozók általi, a speciálisan kialakított kihallgató szobákban történő és az azonos személy által történő kihallgatás követelményével;**
- **a különleges bánásmódot igénylő sértettek választhassák meg kihallgatójuk nemét.**

PSZICHOLÓGIAI SEGÍTSÉGNYÚJTÁS

Bár az irányelv is az elérhetőségtől teszi függővé, rendkívül problémásnak ítéljük, hogy még törekvés szintjén sem jelenik meg a jogszabályban, hogy az áldozatsegítő szolgálat keretében elérhetővé váljon a pszichológiai segítség. A gyűlölet-bűncselekmény áldozatok sok esetben olyan súlyosan traumatizáltak, identitás-krízissel küzdő emberek, akiknek pszichológiai szaksegítségre van szükségük. Elfogadhatatlannak tartjuk azt a jelenlegi gyakorlatot, hogy az ország különböző pontjain egészen más minőségű szolgáltatáshoz férnek hozzá az áldozatok: van ahol alkalmazásban álló pszichológus, van ahol heti néhány órában elérhető pszichológus, van ahol pedig egyáltalán semmilyen pszichológus nem érhető el.

Mindezek alapján javasoljuk, hogy:

- **az állam által biztosított áldozatsegítő szolgáltatások egészüljenek ki a pszichológiai segítségnyújtással.**

JOGI SEGÍTSÉGNYÚJTÁS

Jogsegélyszolgálatunk tapasztalata szerint, amelyet az Igazságügyi Hivatal levele³ is megerősít, a sértettek a nyomozati és vádemelési szak során nem férnek hozzá a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény által biztosított ingyenes pártfogó ügyvédi képviselőhöz. Mint a fent idézett levélből kiderül, e korlátozás megszüntetésére az Igazságügyi Hivatal is javaslatot tett, az előterjesztésben ez mégsem szerepel. Tapasztalataink szerint a gyűlölet-bűncselekmények esetén a jogi képviselőnek elsősorban a nyomozás és a vádemelés során van jelentősége, mivel ez az a szakasz, amely során érdemi lépések tehetőek a motiváció feltárására és a megfelelő jogi minősítéssel annak figyelembe vételére. A jogi segítségnyújtáshoz való hozzáférést az irányelv 13. cikke kifejezetten biztosítja.

Mindezek alapján javasoljuk, hogy:

- **az ingyenes jogi képviselőt a nyomozati és a vádemelési szakban is váljon elérhetővé.**

³ Igazságügyi Hivatal IGFO/31-2/2015 számú, 2015. április 14-én kelt levele Háttér Társaságnak.